

21.YÜZYIL'DA SOSYAL SORUNLAR VE DEZAVANTAJLI GRUPLAR¹

SOCIAL PROBLEMS AND DISADVANTAGE GROUPS IN 21st CENTURY

Aylin YILDIRIM AYKURT*

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
TÜRKİYE, e-mail: ay_hit@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6703-2742>

Geliş Tarihi: 03 Temmuz 2020; Kabul Tarihi: 29 Temmuz 2020

Received: 03 July 2020; Accepted: 29 July 2020

ÖZET

Sosyal sorunlar insanların çeşitli nedenlerle toplumsal eşitsizliklere maruz kaldıkları durumları ifade etmektedir. Farklı değişkenlerin neden olduğu sosyal sorunların tanımlanmasına ya da çözümüne yönelik çabalar, ekonomik yapının içindeki güç odakları tarafından yönlendirilmektedir. Bu yönlendirme süreci kimi grupları toplumun merkezine alırken, kimi grupları ise dışarda bırakmaktadır. Dışarıda kalanlar ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik ve dilsel kökenleri, din ya da politik statüleri nedeniyle kırılgan ve incinebilir olan dezavantajlı gruplardır. Bu çalışma 21. Yüzyıl'da sosyal sorunları, sosyal sorunların dezavantajlı duruma getirdiği insanları ve yaşanan sosyal dışlanma sürecini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: sosyal sorunlar, dezavantajlı gruplar, ötekileştirme, sosyal dışlanma,

ABSTRACT

Social problems refer to situations in which people are exposed to social inequalities because of various reasons. Efforts to identify or solve the social problems caused by different variables are shaped by power elites within the economic structure. This shaping process places some groups at the center of society but excludes some groups. Outsiders are generally disadvantaged groups who are vulnerable due to their economic situation, gender, ethnic and linguistic origins, religion or political status. This study addresses the social problems, the people who are disadvantaged by these social problems and the social exclusion process in the 21st century.

Key Words: social problems, disadvantage groups, othering, social exclusion.

¹ Bu çalışma "Sosyal Çalışmanın Medya Yansımaları: Türkiye-ABD Örnekleri" başlıklı tez çalışmasının ilgili bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi, oluşturduğu yeni yapı ile insanlık tarihindeki dönüşüm noktalarından biridir. Devrim sonrasında ekonomik hayatta meydana gelen dönüşüm, toplumsal yapı üzerinde de büyük etkiler yaratmıştır. Toplumun bir kesimi güç kazanmış ancak daha büyük bir bölümü için koşulları daha ağır olan bir süreç başlamıştır. Oluşan bu yeni dünya düzeni ile bazı bireylerin toplumun dışına kalması sonucunu doğuran çeşitli sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. Maruz kalan birey sayısının fazlalığı bu sorunların, “sosyal sorun” olarak tanımlanmalarını gerektirmiştir.

Kapitalizm ile gelen toplum yapısında oyunun kurallarını ve koşullarını belirleyenler güç sahipleridir. Bu yapının mağduru olanlara dair çerçeve de yine ekonomik ve politik seçkinler tarafından çizilmektedir. Çizilen bu çerçevede kimin içeride kimin dışarıda kalacağı da çerçeveyi çizenlerin tercihlerine bağlıdır. Dolayısı ile sosyal sorunlar gündeme taşınırken söz söyleyenler de yine güç sahipleridir. Sorunu yaşayanların sesleri ya da sözleri duyulmaz; zaman içinde toplumun dışında kalırlar, toplumsal normlara uyum sağlayabilen insanlara göre “öteki” olurlar.

Bu çalışmada, sosyal sorunlara ve ortaya çıkış süreçlerine dair genel bir çerçeve çizildikten sonra 21. Yüzyıl'da küreselleşme ile gelinen nokta üzerinde durulacaktır. Yaşadıkları sosyal sorunlar nedeniyle toplumun bir parçası olamayan dezavantajlı gruplar ele alınacak ve sosyal dışlanma sürecinin boyutlarına bakılacaktır.

2. SOSYAL SORUNLAR

Sosyal sorunlar, insanların çeşitli nedenlerle toplumsal eşitsizliklere maruz kaldıkları durumları ifade etmektedir. Irk, din, cinsiyet ya da gelir seviyesi gibi farklı değişkenler nedeniyle sosyal sorunlar farklı açılardan pek çok kişiyi etkileyebilir. Ayrıca bağımlılıklar, aile yapısındaki dağınıklık, teknolojik değişim, suç, şiddet, çevresel kirlilik, terörizm vb. sosyal sorunlardan bazılarıdır. Bu sorunlardan hangisinin en etkili ya da en önemli olduğu konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Peki sosyal sorunlar nasıl “sorun” olarak tanımlanmaktadır. Sorunlara dair önceliklendirme kim tarafından yapılmaktadır? Parrillo sosyal sorunların tanımlanmasının fikir birliği gerektirdiğini belirtmektedir: Sosyal bir durumun sosyal sorun olarak tanımlanabilmesi için bazı güçlü grup üyelerinin bu durumu kendilerini etkileyen bir sorun olarak algılaması gerekmektedir (2008: xli). Bu tanımlama biçimi aslında sosyal adalet açısından eşitsiz durumları ortaya çıkarmaktadır. Çünkü her bir sosyal sınıfın üyesi mevcut durumu kendi deneyiminden ve dolayısı ile kendi bakış açısından görme eğilimindedir. Otorite konumunda olan ya da daha güçlü olan kabul edene kadar güçsüz olanın yaşadığı sorun yok sayılmaktadır.

Güçlünün güçsüzün durumunu tanımlaması tarihin her döneminde yaşanan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak gelişmiş toplumlarda çeşitlenen ve derinleşen sosyal sorunların gün yüzüne çıkmak için bu gerçekliğe takılı kalması çözüm üretme süreçlerini de tıkamaktadır. Sorunların tanımlanmasına ilişkin bu çelişki elbette çözüm arayışlarını ve çözüme dair çalışmalarını da geciktirmektedir.

Parrillo, sosyal sorunların tanımlanma ve çözüm üretme aşamasında üzerinde durulması gereken bir diğer noktaya daha dikkat çekmektedir; bazı kesimler bu sorunlardan kar etmektedir. Örneğin sanayi üreticileri ve daha geniş perspektiften baktığımızda gelişmiş ülkeler çevre kirliliğine karşı düzenlemelere direnç göstermektedir. Çünkü yapılacak düzenlemeler üretimden kar eden çevrelerin ve gelişmiş ülkelerin avantajlı durumlarını kaybetmelerine neden olabilecektir. Mevcut durumu koruma çabası yalnızca parasal avantajı sürdürmenin ötesine geçmektedir. Kadınların üst yönetim pozisyonlarına getirilmemesi, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınları erkeklerden arka plana iten uygulamaların desteklenmesi de ataerkil

toplum yapılarının sürdürmek istediği başka bir sosyal soruna işaret etmektedir (2008: xlii). Sosyal bir sorun olarak yoksulluk olgusu da benzer nedenlerle bir çözümsüzlük sürecinde görünmektedir. Yoksulluk, Zastrow'un deyimi ile ekonomik ve toplumsal yapı içinde pek çok işleve sahiptir. Ucuz iş gücü, düşük kaliteli malların tüketimi, yardımlara aracılığı ile "iyi insanı oynama" fırsatı sunmak gibi işlevleri nedeniyle yoksullar liberal sistemin vazgeçilmezidir (2013:180). Bu nedenle de yoksulluğa yönelik çalışmalar genellikle sosyal yardımlar ile sınırlı tutulmakta ve bu sosyal sorunun temel nedenlerine inilmeden çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Ya da daha doğru bir ifade ile sorun tehlikeli noktaya gelmeden yatıştırılmaya çalışılmaktadır.

Toplumların tarihinde sorun yaşayan insanlar her zaman var olmuştur. Bu sorunlara yönelik çözüm arayışları hayırseverlik esasına dayalı olarak yürütülmüştür. Pek çok gönüllü kişi ya da grubun sosyal sorunların çözümü için çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Bu çalışmalar kimi zaman hapishane sistemlerini iyileştirmeye yönelikti, kimi zaman yoksul çocuklara eğitim, kimi zaman yoksul köylülere sadaka, kimi zaman yoksul yetişkinler için eğitim, kimi zaman da konut ihtiyaçlarını karşılamaya yönelikti (Pierson, 2011: 9). Ancak 1850-1900 yılları arasında hızlanan sanayi devrimi, geleneksel toplum düzeninin büyük ölçüde değişmesine yol açmıştır. Üretim ilişkileri değişmiştir. Aileler topraklarından ayrılmaya zorlanmış; köylüler ve zanaatkarlar mülksüz, yoksul sanayi işçisi haline gelmiştir. Büyük kentler kurulmuş ve birincil ilişkilerin azaldığı bir toplum yapısı doğmuştur (kitle toplumu). Tarım toplumları yerine endüstri toplumları yönünde değişen toplum yapıları bireyin yalnız kalmasına neden olmuştur. Erkeklerin yanısıra kadınlar ve çocuklar da günde 14-16 saat çalıştırılmıştır. Çocuk ve bebek ölüm oranları artmıştır. Sanayi toplumunun işçi sınıfını oluşturan yığınlar yoksulluk, salgın hastalıklar, beslenme, barınma sorunları ile karşılaşmışlardır. Kadın ve erkeğin çalışması evdeki çocuk ve yaşlı bakımını problem haline getirmiştir. Sınıf mücadeleleri başlamış ve kentlerde toplumsal denetim işlemez hale gelmiştir (Talas, 1997: 59-76). Böylece toplumsal yapı içinde belirli gruplar tarafından paylaşılan sorunlar yetkililerin müdahalesini gerektirecek boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluk, sosyal dışlanma, yaşlı ve çocuk bakımı vb. sorunlar sanayi devriminin ardından karar mekanizmalarının gündemine alınmıştır. Sanayi devriminin yarattığı ekonomik ve sosyal dönüşüm pek çok sosyal sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle 18. Yüzyıl'dan itibaren ağırlık kazanan bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır (Buğra ve Keyder, 2015: Önsöz). Sanayi devriminin lokomotifini oluşturan "bırakınız yapsınlar" felsefesi, sanayileşme sürecini hızlandırırken sosyal sorunların derinleşmesine neden olmuştur. Piyasaların kendi başlarına faaliyet göstermeleri için tamamen serbest bırakılması gerektiğini savunan bu felsefe sermaye sahiplerine güç kazandırırken işçileri olumsuz koşullara sürüklemiştir. İlk sanayileşen ülke olması nedeniyle bu olumsuz koşullar öncelikle İngiltere'de oluşmuş, çözüm çabalarının başlangıç noktası da yine İngiltere olmuştur.

Kapitalizm ile "sosyal" olarak tanımlanmaya başlanan sorunlar küreselleşme süreci ile çeşitlenmiş ve derinleşmiştir. Bello ve Malig'in ifadesi ile "küreselleşme sermayenin, üretimin ve piyasaların- yerküre ölçeğindeki-hızlı entegrasyonudur" (2008: 109). Bu entegrasyon süreci farklı ideolojiler tarafından olumlu/olumsuz olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme taraftarları, sürecin herkese eşitlik, özgürlük ve demokrasi getireceğini ve ülkelerarası karşılıklı bağımlılığı artıracığını iddia etmektedirler. Küreselleşme ile teknolojiye ve bilgiye herkesin erişiminin mümkün hale geleceği ve böylece herkesin eşit gelişim imkanına sahip olduğu da küreselleşmeye dair çizilen olumlu tablonun bir diğer parçasıdır. Smith, küreselleşme sürecini "geçmiş ile radikal bir kırılma" olarak tanımlarken ideoloji ile derinden bağlı olan bu süreç dair mevcut iddialara şüphe ile bakmamız gerektiğini vurgulamaktadır (2001: 430). Küreselleşme sürecine dair rakamsal verilerin ortaya koyduğu tablo ülkelerarası karşılıklı bir bağlılıktan ziyade gelişmiş ülkeleri koruyan bir yapıya dikkat çekmektedir.

Küreselleşmeye dair rakamlar, Smith'in şüphelerini doğrular niteliktedir. İddiaların aksine bu süreçte herkes zenginleşmemiştir. Tarihin her döneminde var olan yoksulluk, sanayi devrimi sonrasında artarak büyümüştür. Uluslararası yardım kuruluşu Oxfam'ın 2019 yılı başında yayınladığı rapor, dünyadaki gelir dağılımındaki adaletsizliğin her geçen gün arttığını ortaya koymaktadır. Servetin giderek daha az sayıdaki insanın elinde toplandığını gösteren rapor, nüfusun en yoksul yüzde 50'sinin sahip olduğu servet miktarına eş değer servete sahip olan milyarderlerin sayısının 2016'da 61 iken 2017'de 43'e ve 2018'de ise 26'ya düştüğünü göstermektedir (www.haberturk.com).

1980 sonrası neoliberalizm dalgası da toplumdaki eşitsizlikleri artırmıştır. Bu süreçte Türkiye deneyimine bakmak 21. Yüzyıl'ın yarattığı ekonomik ve sosyal değişim ile sosyal sorunların ortaya çıkma ve büyüme hızını görmek açısından yararlı olacaktır: Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından günümüze pek çok değişimi yaşamıştır. Kurulduğu yıllarda nüfusunun neredeyse tamamını tarımda istihdam eden ve kırsal yerleşimin hakim olduğu bir ülke iken günümüzde kent nüfusunun yoğun olduğu, hizmet ve sanayi sektörlerine dayanan bir yapıya evrilmiştir (Kaya, 2014: 171-172). Bu değişim sürecinin lokomotifini 1980 yılından sonra yaşanan küreselleşme serüveni oluşturmaktadır. 1980 sonrası Türkiye'nin toplumsal yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. İlk olarak köyden kente göç sonrasında formel sektörde iş bulamayanlar yasal koruma olmaksızın çalışmaya başlamışlardır. Şenses bu sürecin yüksek ve değişken enflasyon ile birlikte önemli gelir dağılımı sorunlarına neden olduğunu belirtmektedir (2009: 684). Böylece toplumsal yapı içinde çalışmasına rağmen yoksul olanlar ortaya çıkmıştır.

Bu değişimlerle birlikte yaşanan diğer bir dönüşüm aile yapısında olmuştur. Geniş aileden çekirdek aileye doğru bir değişim yaşanmıştır. 1980'li yıllara kadar yaşlılık, hastalık, işsizlik veya kazancın geçinmeye yetmeyişi, evsizlik gibi sorunlar karşısında kişisel destek mekanizmalarını kullanan birey, bu süreçten sonra uygulanan politikaların ve değişen toplum yapısının sonucunda yalnızlaşmıştır (Buğra, 2016: 17-18). Aile bağları ve hemşehrilik ilişkilerinin yoksulluktan kurtulmak adına bireye sunduğu destek mekanizmaları zarar görmüş ve zamanla azalmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001).

Türkiye örneğinin de gösterdiği gibi küreselleşme süreci yeni sosyal sorunlar yaratmış ya da var olan sosyal sorunların ölçeğini büyütmüştür. Stilgts temel sorunun küreselleşmenin kendisinde olmadığını sürecin yönetilme biçiminden kaynaklandığını (akt. Kauder ve Niklas, 2015: 356) belirtse de bu teşhis olumsuz sonuçlara dair mevcut durumu değiştirmemektedir.

Küreselleşmenin tetiklediği baş döndürücü hız, yaşadığımız dünyayı hiç olmadığı kadar değişken bir hale getirmiştir. Bu ortamda yeni sorunlar keşfedilmekte, eski sorunlar yeniden tanımlanmakta, yeni çözümler üretilmeye ve uygulanmaya çalışılmaktadır (Peyrot 1984'ten akt. Peyrot ve Burns, 2010: 3). Sosyal sorunların sürekli bir değişim içinde olması sorunları çözmeyi güçleştirmektedir (Smith, 2014: 429-430). Gelişmiş toplumların karmaşık yapıları ve bu toplumlarda yaşanan sorunların değişken yapıları nedeniyle herhangi bir sosyal sorunu incelemeye çalışmak bireysel boyuttan küresel boyuta kadar geniş bir çerçeveden bakmayı gerektirmektedir. Küreselleşme ile tüm dünyayı etkisi altına alan değişimler ve bu durumun yarattığı sosyal sorunlar uluslararası boyutta çözüm arayışlarını ve örgütlenmeleri beraberinde getirmiştir. 21. Yüzyıl'ın hemen başında, 2000 yılının Eylül ayında toplanan Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesinde Binyıl Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir: Aşırı yoksullukla mücadele, temel eğitimin sağlanması, kadınların konumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınma için küresel ortaklıkları içeren bu hedefler ile toplumsal sorunlara küresel ölçekte çözüm aranması süreci başlamıştır (Çoban ve diğ, 2018).

3. DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Dezavantajlı gruplar UNESCO tarafından ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik ve dilsel kökenleri, din ya da politik statüleri (mülteci) nedeniyle sosyal ve ekonomik olarak daha az bütünleşme şansı olan insanlar olarak tanımlanmıştır. Bu grupların toprağa ya da gelir getirici faaliyetlere her zaman erişimleri yoktur ve genellikle sağlık, barınma ve eğitim gibi temel hizmetlerden mahrum kalırlar. Etnik, dilsel ya da politik statüleri açısından dezavantajlı grupların tanımı ulusal bağlama dayandığından ülkeler arası farklılıklar bulunabilir. Benzer şekilde ülkelerin ortalama ekonomik düzeyi, eğitim seviyesi gibi değişkenler de ülkelerdeki dezavantajlı grupların özelliklerini farklılaştırabilmektedir. Örneğin birçok Afrika ülkesinde dezavantajlı olanların büyük çoğunluğu dört ya da beş yıllık ilköğretime erişimi olmayanlardır. Ancak gelişmiş ülkelerde meslek edinmek daha yüksek bir profil gerektirdiğinden bu ülkelerde dezavantajlı olarak tanımlananlardan bazılarının Afrika ülkelerine göre daha yüksek düzeyde eğitim oranına sahip olması muhtemeldir (UNESCO, 1998: 10).

Ife, dezavantajlı grupları farklı nedenlerle baskı altında olan insanlar olarak ifade etmekte ve baskıyı oluşturan nedenleri de yapısal problemler olarak tanımlamaktadır (2017: 200). Yapısal problemler sosyal sorunları yaratmakta ve nüfusun çeşitli gruplarını ise mevcut yapının dışında bırakmaktadır. Sosyal sorunlar nedeniyle sağlık, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktan mahrum kalan bu nüfus grupları topluma uyum problemleri de yaşamaktadır. Kimi zaman güvenlik için bir tehdit unsuru olarak görülen bu bireyler, kendi yaşam alanlarını terk edilmektedir. Böylece hayatta kalabilmek için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında sorun yaşayan dezavantajlı gruplar, aynı zamanda toplumsal yapının dışında kalarak sosyal destek imkanlarından da mahrum kalmaktadır.

Yaşadıkları sosyal sorunlar bağlamında toplumsal entegrasyonu azalanlar arasında ilk sıralarda yer alanlar; yoksullar, çocuklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar, LGBTİ bireyler ve mülteciler (göçmenler)dir.

3.1. Yoksullar

Dezavantajlı gruplar dendiğinde öncelikli olarak akla gelenler genellikle yoksullardır. Peki kimdir yoksul? Yoksulluk nasıl tanımlanır? Bu konuda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu yoksulu “Geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), parasız, yoksuz, varlıksız, varyetsiz, fakir, fukara, zengin, varsıl karşıtı” olarak, yoksulluğu “Yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, fakirlik” şeklinde açıklamaktadır.

Yoksulluk bağlamında literatürde iki yaklaşım dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki gelire dayalı yoksulluktur. Bu yaklaşım çerçevesinde bireylerin ya da hanelerin gelir ve harcama düzeyleri dikkate alınarak tanımlama yapılır. Çeşitli unsurlar dikkate alınarak bir yoksulluk sınırı belirlenerek bireyin (veya hanenin) gelir ya da harcama durumu bu sınır ile mukayese edilir. Gelir yoksulluğunda, yoksulluk düzeyinin belirlenmesi için mutlak, görel ve öznel yoksulluk yaklaşımları bulunmaktadır.

Yoksulluk tanımlamalarında yaygın olarak kullanılan mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım bağlamında yoksulluk, “insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu” ve “mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu” veya “yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu”dur (Şenses, 2002: 62-63). Mutlak yoksullukta ailedeki birey sayısı ve tüketilecek mal/hizmet ihtiyaçları ile harcama düzeyinin belirleyicisi olarak mal ve hizmet fiyatları göz önünde bulundurularak bireyin (veya hane halkı) hayatını sürdürmek için gerekli olan asgari gelir ve harcama düzeyi belirlenir. Bu gelir ve harcama düzeyi doğrultusunda bir yoksulluk sınırı tanımlanır. Bu sınırın altında kalanlar yoksul olarak tanımlanır (Dumanlı, 1996: 7). Ancak mutlak yoksulluğun eleştirilen yönleri bulunmaktadır: Yoksulları homojen bir grup

gibi ele alarak farklılıkları gözden kaçırmaması (Seyyar, 2003: 42), yalnızca ekonomik yönü içererek bireyin sosyal katılımını, sosyal rolünü dikkate almaması (Şenses, 2002: 80-96).

Bu eleştiriler doğrultusunda geliştirilen göreceli yoksulluk yaklaşımında ise bireyin asgari gereksinimlerinin toplumlara göre ve aynı toplumda tarihsel süreç içerisinde değiştiği iddia edilmektedir (İnsel, 2001: 66). Bu yaklaşım, gelir ve refah dağılımındaki farklılıklara bakarak bu konudaki eşitsizliği yansıtmaktadır. Birey (veya hane halkı), yaşadığı toplumda ortalama gelire sahip kabul edilen birey (veya hane halkı) ile karşılaştırılır. Bu karşılaştırmada ortalamanın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey (veya hane halkı) göreceli anlamda yoksul sayılmaktadır (www.tuik.gov.tr).

Gelire dayalı yaklaşımların üçüncüsü ise öznel yoksulluk yaklaşımıdır. Bu yaklaşım kapsamında yoksulluk çizgisi yoksulların kendi değerlendirmeleri ile belirlenir. Temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan asgari gelir ile ilgili sorular hane halkı tarafından yanıtlanır ve yoksulluk sınırı bu yanıtlar çerçevesinde belirlenir (İnsel, 2005: 6).

Gelire dayalı tanımlamalara yönelik eleştiriler sonucunda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında İnsani Gelişme Raporu ile insani gelişme kavramına ek olarak insani yoksulluk tanımı yapılmıştır. Bu yaklaşım ile yalnızca gelire bağlı tanımların ötesine geçilerek toplumsal hayata katılım dikkate alınmaya başlanmıştır. Uzun ve sağlıklı yaşam, eğitim olanaklarından yararlanma, sosyal güvenceye sahip olma, sosyal ilişkilerin durumu, toplumsal faaliyetlere katılma gibi yaşam düzeyine ilişkin unsurlar hesaplamalara dahil edilmiştir (Şeker, 2008: 9). UNDP tarafından her yıl yayınlanan İnsani Gelişme Endeksinin 2019 Yılı İstatistiksel Güncellemesi'ne göre Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer alarak 189 ülke ve bölge arasında 59. olmuştur. “Gelirin ötesinde, ortalamaların ötesinde, bugünün ötesinde: 21. yüzyılda insani gelişmedeki eşitsizlikler” başlığını taşıyan rapor, küreselleşen dünyanın geldiği noktada yaşanan sorunlara çözüm üretebilmek adına gelirin, ortalamaların ve bugünün ötesine bakmak gerektiği dile getirilmektedir (www.undp.org.tr).

Yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır ve etkileyen faktörler açısından değerlendirme yapılırken bu boyutlar göz önünde bulundurulmalıdır. Dünya Bankasının 2005 yılı raporunda yoksulluğu etkileyen dört ana faktör üzerinde durulmuştur. Bunlar; bölgesel özellikler, toplumsal özellikler, haneye ilişkin özellikler ve kişisel özelliklerdir. Bu faktörler çerçevesinde bölgesel uzaklık, kaynaklara erişim, hava şartları, bölgesel yönetim mekanizmaları, altyapı eksiklikleri, arazi paylaşımı, kamu mal ve hizmetlerine erişim, sosyal yapı ve sosyal sermaye, hane halkı büyüklüğü, çalışan yetişkinlerin sayısı, çalışma şekilleri, mal varlığı, hane halkının eğitim ve sağlık durumları, yaş, eğitim, istihdam, sağlık durumu, cinsiyet ve etnik köken vb. yoksulluğu oluşturan ya da tetikleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (www.worldbank.org).

Günümüzde yoksulluğun nedenlerinden en çok tartışılanı kuşkusuz küreselleşmedir. Bu süreç ile birlikte gelen yeni iktisadi ve sosyal yapılanmalar ile yoksullaşanlar yeni yoksullar olarak tanımlanmaktadır. Işık ve Pınarcıoğlu yeni yoksulluğu, “gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan sistem dışına atılmış, kronik yoksulluğa mahkûm, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içinde tecrit edilmeye çalışılan, ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerden dışlanan, yoksulluğuyla başetmek için de hiçbir ümidi olmayan bireylerin oluşturduğu” yoksulluk biçimi olarak ifade etmektedir. Toplumdan dışlanan yeni yoksullar, mücadele gücünü ve yaşamlarını iyileştirecek “yapabilirliklerini” kısmen ya da tamamen yitirmişlerdir. Böylece ekonomik olarak toplumun dışında kalmanın yanısıra toplumsal olarak da sosyal hayatın dışında kalmışlardır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 66-73).

3.2. Çocuklar

Çocuklar, sosyal politika ve sosyal hizmet çalışmalarında öncelik verilen dezavantajlı grupların başında yer almaktadır. Çocuklar kendini koruyacak güç ve yeterlilikte olmadıkları için, sosyal sorunlardan yetişkinlere göre daha çok etkilenmektedir. Savaş, yoksulluk, göç gibi tüm toplumu olumsuz etkileyen durumlar çocukların büyümesi ve gelişmesi açısından ihtiyaç duydukları imkanları ellerinden almakta ve mevcut durumdan ileriye yönelik olarak da daha fazla etkilenmelerine sebep olmaktadır. Bu bağlamda çocuklar, bütün toplumlarda özel önem atfedilen nüfus gruplarından olmuştur. Özellikle sosyal devlet anlayışı çerçevesinde devlet, çocuklara bakmakla yükümlü kılınmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk sayıldığını belirtirken (www.unicef.org/turkey) uluslararası örgütler tarafından hazırlanan sözleşmeler (Örneğin Birleşmiş Çocuk Haklarına Dair Sözleşme), anayasalar, yasalar ve yönetmelikler dünyada çocukların korunmasına dair önlemlerin alındığı yasal çerçeveleri çizmektedir. Geçmişte daha çok kimsesiz ve yetim çocuklar, korunmaya muhtaç olarak değerlendirilirken, sanayi devrimi sonrasında ekonomik anlamda yetersiz olan ailelerin çocukları da bu kapsamda değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ucuz işgücü olarak kullanılan çocukların yaşadıkları sağlık problemleri ve ölüm oranlarındaki artış neticesinde çocuk bakımı sosyal sorun alanlarından birisi haline gelmiştir.

Eski çağlardan günümüze her toplum ve kültür çocuğu farklı şekillerde tanımlamış ve farklı değerler atfetmiştir. İçinde yaşanan tarihsel dönem, dünya konjonktürü, ülkenin ekonomik ve sosyal durumu, mevcut kaynaklar korunmaya muhtaç çocuklar için sunulan hizmetleri farklılaştırmaktadır. Örneğin savaşların yaşandığı dönemde anne ve/veya babalarını kaybeden çocukların bakımı ve korunması öncelikli iken zaman içinde sanayi toplumunun sonuçlarından biri olarak düşük ekonomik gelir kaynaklı bakım problemleri ve bunlara yönelik hizmetler önceliklendirilmiştir. Günümüzde gelinen noktada ise çocuk modern aile ile sosyolojik açıdan önemli bir yer edinmiş ve çocuğun gelişiminden ve her türlü haklarından yetişkinler sorumlu tutulmuştur (Bak, 2017: 168-170).

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ve suça sürüklenen çocuklar, çocuk koruma sistemindeki önemli başlıklardır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, korunmaya ihtiyacı olan çocuğu; “*Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru*” olarak tanımlarken, suça sürüklenen çocuğu ise “*Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk*” şeklinde tanımlamaktadır (Madde 3/1).

Bir sorun alanı olarak ele alındığında çocuk olgusuyla ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer başlık ihmal ve istismardır. Dünya Sağlık Örgütü, ihmal ve istismarı da içerecek biçimde “*kötü muamele*” kavramını kullanmakta ve çocuklara fiziksel ve duygusal anlamda yanlış davranılmasıyla, cinsel istismarla, çocuklara yönelik ilgisizlik ve ihmalkârlıkla, ayrıca çocukların ticari anlamda ve başka biçimlerde sömürülmesi olarak tanımlamaktadır. Kötü muamele çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerinde yaşam boyu olumsuz etkiler yaratabilme ve toplumu da olumsuz etkileme potansiyeline sahip olması dolayısı ile küresel ölçekte önem atfedilen bir sorundur (www.apps.who.int).

Sosyal sorunlardan en çok etkilenen grupların başında yer alan çocuklar, yoksulluk durumunda pek çok açıdan olumsuz etkilenmektedir. Maddi yoksunluklardan dolayı yeterli beslenme, eğitim, sağlık, ulaşım vb. imkânlardan yararlanamamanın yanısıra yoksul ailelerin geçinme stratejilerinden biri olarak çocuklar ruhsal ve bedensel sağlıklarına zarar verecek işlerde çalıştırılmaktadır. Ayrıca günün büyük bölümünde sokakta çalışan çocuklar da bulunmaktadır. Böylece yoksulluk; çocukları fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini olumsuz

etkileyen bir unsur haline gelmektedir (Kurnaz, 2007: 53).

Sokak ve çocuk ilişkisi açısından tanımlanması gereken bir diğer kavram ise sokakta yaşayan çocuklardır. Bunlar, sokakta çalışan çocuklardan farklı olarak, “yaşam mekanı olarak sokakları kullanan sahipsiz çocuklar”dır. Aile desteğinden kısmen ya da tamamen kopuk olan bu çocuklar, genellikle evden atılmış, sokağa terk edilmiş, aile içi şiddet, istismar vb nedenlerden dolayı evden kaçmış veya ailesi olmayan çocuklardır. Barış, sokakta yaşayan çocukların sosyolojik özelliklerini; madde bağımlılığı, risk altında bir hayat, marjinal hayat tarzı, toplumsal alandan tecrit, şiddete maruz kalma, suç işleme ve zayıf aile ilişkileri olarak belirtmiş ve sokakta yaşadıkları için bulaşıcı hastalık, istismara uğrama, fuhuş, suç işlemeye zorlama gibi pek çok riskle karşı karşıya olduklarını belirtmiştir (2009: 91-94, 101-104).

Görüldüğü gibi sosyal sorunlar çocukların hayatında başka sorunları da tetikleyerek bir sarmala dönüşmekte ve sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Bu süreçte fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak yaşlılarından farklı noktalarda olan çocuklar ayrıca toplumdan dışlanmaktadır. Tinerci çocuklar, kapkaççılar, madde bağımlısı çocuklar vb. başlıklar altında medyada etiketlenen çocuklar böylece korku unsuru olarak lanse edilerek mağdur edilmektedir.

3.3. Kadınlar

Tarihsel süreç içerisinde kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin neredeyse eşit kabul edildiği bir dünya düzeni mevcutken sanayileşme ile birlikte erkek egemenliğinin ön planda olduğu bir toplumsal düzen ortaya çıkmış ve bu yapı 1970'li yıllardan itibaren eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştirilerin temeli toplumsal cinsiyet ayrımını vurgulamaktadır. Kadın ve erkeğin cinsiyet olarak ayrımını temel alan ve bunu sosyolojik sınırlar ile destekleyen bir kavram olarak toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplum yapısı içindeki rollerini açıklamaktadır (Asoy, 2018: 86, 93). Başka bir ifade ile toplumsal cinsiyet toplumun verdiği roller, görevler, sorumluluklar, toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı ve beklentileri ile ilgilidir (Üner, 2008'den akt. Yıldırım ve diğ, 2017: 38). Toplumsallaşma ile kadın ve erkek rollerinin belirlenerek buna bağlı davranış şekilleri oluşmaktadır. Bu süreçte kadın ve erkekler için farklı değerler içselleştirilerek kalıpyargılar ortaya çıkmakta ve roller dağıtılmaktadır. Bu dağılımda kadınlara anne/eş gibi geleneksel roller verildiği ve bu yapının medya aracılığı ile de meşrulaştırıldığı gözlenmektedir (Terkan, 2014).

Türkiye'de konuyla ilgili yapılan araştırma sonuçları toplumsal cinsiyetin geleneklere, çevre koşullarına, sosyal ve ekonomik durumlara bağlı olarak farklılıklar gösterdiğini ancak bu değişikliklere rağmen her yerde kadınların aleyhine kurgulanmış bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır (Yıldırım ve diğ, 2017: 38). Cinsiyete dayalı bu eşitsizlikler kadınlarla erkekleri farklılaştırmanın yanısıra toplumsal kaynaklara erişim açısından kadınları sınırlandırır ve eşitsiz bir durum ortaya çıkarır ve böylece ayrımcılığın körüklendiği toplumsal yapı içinde ekonomik, siyasal ve kültürel gelişim zarar görür (Özaydınlık, 2014: 94).

Zastrow, cinsiyetçiliğin kadınlara karşı bir önyargı ve ayrımcılık olduğunu belirtmektedir; “Kadınlar, ABD’de çoğunluğu teşkil etmesine rağmen, azınlık grubu olarak değerlendirilmektedir, çünkü birçok açıdan ayrımcılığın ve değerli kaynaklara eşitsiz erişimin mağdurlarıdır” (2013: 611). Türkiye için de benzer bir durum söz konusudur. TÜİK verilerine göre 2019 yılında 83.1 milyon olan Türkiye nüfusunun 41.7 milyonu erkek, 41.4 milyonu ise kadındır (www.tuik.gov.tr). Birbirine çok yakın olan bu oranlara karşın kadınlar Türkiye’de öncelikli hizmet verilmesi gereken dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır.

Toplumsal cinsiyet çerçevesinde belirlenen roller incelendiğinde kadın için; anne, duygusal, uysal, hassas, kırılğan, iyi yemek yapan, temizlik konusunda yetenekli gibi aile rolleri ön plana çıkarılırken erkekler ise mantıklı, rekabetçi, otoriter, güçlü, koruyucu, evi geçindiren gibi iş rolleri üzerinden tanımlanmaktadır. Tanımlanan geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri

çerçevesinden bakıldığında erkek yönetmekle ve iktidar ile eşleştirilirken kadın yönetilmeye ve iktidara uyum sağlamaya yönlendirilmektedir. Bu bakış açısı, kadınların yaşadıkları sorunların temelini oluşturmaktadır: erkek karşısında güçsüz bırakılma, şiddete maruz kalma, kariyer olanaklarının sınırlandırılması... Bunların dışında ülkelere ve bölgelere özgü sorunları da yaşamaktadır kadınlar. Türkiye özelinde baktığımızda; şiddet, kadın erkek eşitsizliği, sokakta baskı ve taciz, eğitimsizlik, çevre baskısı, işsizlik, aile baskısı, iş yerinde baskı ve taciz, politik baskı ve şiddet kadınların toplumda yaşadığı en büyük sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlara ayrıca çocuk evlilikler, iş hayatında fırsat eşitsizliği, kariyer olanaklarının engellenmesi, kadının seçimle gelen temsil olanaklarını sınırlandırılması gibi sorunlar da eşlik etmektedir (Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması).

Soyseçkin tarafından Türkiye'de çalışan orta sınıf anneler üzerinde yapılan araştırma, cinsiyet eşitsizliğinin kadınların yaşadığı iş ve aile çatışmalarını yoğunlaştırdığını ortaya koymuştur. Erkekler ev ve çocuk bakım rollerini nadiren üstlendiği için kadınlar iş ve aile hayatı arasında denge kurma konusunda da yalnız kalmaktadır (2016: 138-139). Görüldüğü gibi cinsiyetler arası eşitsizlikler kadınların hayatlarının tüm evrelerinde kadınlara ağır sorumluluklar yüklemektedir. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri tarafından sınırlandırılmış konumları, kadın emeğinin değersizleştirilmesine, yedek işgücü konumunda kalmalarına, daha düşük ücretle çalışmalarına, kaynaklara erişememelerine, mülkiyet üzerinde söz sahibi olamamalarına, ev içindeki üretim ile ilgili sorumluluklarının artmasına neden olmaktadır (Ecevit, 2003: 85). Bunların sonucunda kadınlar yoksulluğu anlam ve yoğunluk açısından erkeklerden farklı yaşamaktadır. Kadın yoksulluğu olarak tanımlanan bu kavram ilk kez 1970'lerin sonunda Diane Pearce tarafından Amerika'da kadınların işgücüne katılımındaki artışa rağmen, yoksul kadın sayısının giderek artması durumunu açıklamak için kullanılmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra güçlenen bu yaklaşım sonucunda kadınlar, yoksulluğun yükünü taşıyan ve onunla mücadele eden aktörler olarak görülmeye başlanmıştır (Uçar, 2011: 23).

Cinsiyetçilikle bağlantılı olarak kadın başlığı altında ele alınması gereken bir diğer konu "şiddet"tir. Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlar sonucunda ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılması" olarak tanımlanmıştır (2002: 5). Fiziksel, ekonomik, sözel, psikolojik, cinsel gibi farklı türlerde uygulanabilen şiddet günümüzde çoğunlukla erkek tarafından kadına uygulanmaktadır. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW), kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, "bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen şiddet" olarak tarif etmektedir (CEDAW Komitesi Tavsiye Kararları).

Dünya Sağlık Örgütü Kadına Yönelik Şiddetin Yaygınlığı ile İlgili Rapor, dünya genelinde kadınların yüzde 35'inin yaşamları boyunca eşleri tarafından fiziksel / cinsel şiddete maruz kaldığını ve eşleri olmayan bir kişi tarafından cinsel şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır (www.who.int). Belirtilen oran, şiddetin yaygınlığı ve çözüm üretilmesi gereken bir konu olarak aciliyeti hakkında fikir vermektedir. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü, kadına yönelik şiddeti küresel bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlayarak çözüm üretme çabalarının gerekliliğini ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, hangi biyolojik cinsiyet ile doğmuş olursa olsun bireylerin sosyal işlevselliğini maksimum düzeye ulaştırmasını mümkün kılacak haklara sahip olmasının altını çizer (Kaylı ve Şahin, 2016: 142). Toplumsal cinsiyet bağlamında eşitliğin sağlanması için toplumsal cinsiyete yönelik farkındalığın artırılması ülkelerin ve uluslararası örgütlerin gündeminde yer almaktadır. Ayrıca pek çok disiplin tarafından ele alınarak çözüm arayışları devam etmektedir.

3.4. Engelliler

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009)'de engelli kavramı, 'diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri' ifade etmektedir (www.ttb.org.tr).

Engellilik çocuk felci, doğal afetler, trafik kazaları, iş kazaları, doğum hataları, terör, çocuklukta geçirilen viral hastalıklar, doğum öncesinde annenin geçirdiği hastalıklar, anne-babanın madde bağımlılığı, genetik bozukluklar, doğum öncesinde bebeğin radyasyon alması gibi çeşitli nedenlerle oluşmaktadır (Ayyıldız, 2018: 5). Belirtilen nedenlerle topluma katılamayan ya da kendini gerçekleştiremeyen engelliler, sosyal devletler tarafından sunulan hizmetler açısından öncelikli gruplar arasında yer almaktadır.

Çeşitli hizmetler açısından öncelik verilmekle birlikte engelliler farklı kısıtlamalara maruz kalmakta ve bunlar dolayısı ile toplumdan dışlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, "Engelliliğe dayalı ayrımcılığın" siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsadığını belirtmektedir. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı içermektedir (www.ttb.org.tr).

Engelliler çok tanrılı dinlerin hakim olduğu dönemlerde ailenin günahlarının bedeli olarak tanımlanırken, zaman içinde toplumda hor görülüp aşağılanmanın bir sonucu olarak değirmen, su deposu gibi gözlerden uzak işlerde çalıştırılarak toplum dışında tutulmuştur (Öztürk, 2011: 16). Günümüzde engellilere karşı bu tür katı bir dışlanma söz konusu olmamakla birlikte engelliler için yeterli eğitim olanaklarının bulunmaması, istihdam olanaklarının sınırlandırılması, sosyal güvenceden mahrum bırakılmaları da engellilere karşı ayırım yaratmakta ve bu olanaklardan mahrum bırakılan engeller yoksullaşmaktadır. Öztürk'ın ifadesi ile "Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarının sağlanamaması (eğitim, istihdam vb.) engelli bireyin yoksunluk ve yoksulluk içerisinde olmasına neden olmaktadır" (2017: 369).

Engellilik farklı türlerde yaşanmaktadır:

- Görme Engelli: Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişiler
- İşitme Engelli: Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişiler
- Dil ve Konuşma Engelli: Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişiler
- Ortopedik Engelli: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı bulunan kişiler
- Zihinsel Engelli: Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişiler
- Süreğen Hastalıklar: Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklara sahip kişiler
- Ruhsal ve Duygusal Engelli: Duygu, düşünce ve davranışlardaki normalden farklı örüntüler nedeni ile günlük yaşam aktivitelerine tamamlamada, kişiler arası ilişkilerini devam ettirmede güçlük yaşayan kişiler, olup,
- Çoklu Engellilik: Birden fazla engele sahip olan kişilerin dâhil olduğu gruptur (Öztürk, 2011:18-19; Ayyıldız, 2018: 10).

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 7 milyardan fazla olan dünya nüfusunun 1 milyardan fazlasında çeşitli engellilik durumu bulunmaktadır. Başka bir ifade ile dünya nüfusunun yaklaşık 15'i farklı engel gruplarında yer almakta ve bu rakam her geçen yıl

artmaktadır (www.milliyet.com.tr). Bu oran, engellilik ile ilgili koruyucu ve önleyici çalışmalar ile birlikte mevcut engellilerin topluma adaptasyonuna yönelik çalışmaların önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Engelli bireylerin toplumda var olabilmelerinin araçlarından ilki eğitimidir. Farklı engel kategorilerine göre oluşturulacak eğitim içerikleri engellilerin hayata tutunma çabalarında ilk adımı oluşturmaktadır. Türkiye'de engellilere sunulan eğitimi inceleyen araştırmalar, yetersiz kalan bir profili ortaya koymanın yanısıra genel yapıdan soyutlanmış eğitim kurumlarının varlığına dikkat çekmektedir (Çarkçı, 2011: 58-59).

Engellilerin istihdamı da topluma adaptasyonları için önemlidir. Armitage tarafından gerçekleştirilen çalışma, engelli gençlerin kendi temel ihtiyaçlarını karşıladığı ya da temel hedeflerine ulaşma yollarının açık olduğuna inandığı durumlarda bağımsızlığının arttığı ve bu durumun engelli gençlerin sosyal çevre uyum ve bütünleşmesine katkı sağladığını ortaya koymuştur (1983'den akt. Öztapak, 2017: 369).

Türkiye açısından mevcut duruma baktığımızda 2000'li yıllardan sonra engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal güvenliğe olan erişimlerini artırmaya yönelik kanuni düzenlemeler gerçekleştirilmiş, merkezi yönetim ve yerel yönetimler aracılığı ile sunulan hizmetler artırılmıştır. İstihdam açısından baktığımızda Türkiye'de 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 30. Maddesine göre; işverenlerin, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu zorunluluklar bulunmakla birlikte istihdam konusunda yetersizlikler bulunmaktadır. Küçükali tarafından gerçekleştirilen çalışmaya katılan engellilerin %28,7'si iş bulma olanaklarının artırılması gerektiğini dile getirmiştir (2014). Genç tarafından 258 engelli birey ve aileleri ile yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamına yakını gelir getiren bir işte çalışmamaktadır. Ancak bu bireylerin yalnızca yüzde 10'unun iş aradığını belirtmektedir. Çünkü engelli aylığı alan bireyler çalışma gereği duymamaktadır (2015: 73). Bu sonuç ise Türkiye'de engellilere yönelik destek mekanizmaları hakkında soru işareti yaratmaktadır.

Engelli bireyler yaşadıkları fiziksel ya da zihinsel engelin dışında ekonomik zorluklar, bakım/özbakım zorluğu ve psikolojik sorunlar da yaşamaktadır. Hizmetlere erişim problemleri de yine engelliler tarafından dile getirilen diğer bir sorun alanıdır. Genç'in dikkat çektiği bir diğer sınırlılık ise engellilerin örgütlenme ve dayanışmalarının yetersizliğidir (Genç, 2015: 83). Günümüzde sivil toplum örgütlerinin (yasama, yürütme ve yargının yanında) dördüncü güç olarak tanımlandığı konjonktür içerisinde engelliler teknolojinin imkanlarından faydalanarak örgütlenmeli ve taleplerini politika yapıcılara iletebilmelidir.

Engelliler başlığı altında engelli olmayanların engellilere yönelik düşünceleri ve bakış açıları da sorunlara çözüm üretme noktasında önem taşımaktadır. Burcu tarafından gerçekleştirilen araştırmada Türk sosyo-kültür yapısında engelli bireylere yönelik olarak dört tanım kategorisi dikkat çekmiştir: "Acınan, dışlanan, işe yaramaz/yetersiz bulunan ve mücadeleci" (Burcu, 2011). Bu bakış açısı değiştirilebildiğinde gerçek toplumsal içirme mümkün hale gelebilecektir.

Birleşmiş Milletler engelli bireylere yönelik sorunlara dikkat çekebilmek ve kendi hedeflerini göstermek adına 2018 yılı Dünya Engelliler Günü temasını "Engelli bireyleri güçlendirmek, kapsayıcılığı ve eşitliği sağlamak" olarak belirlemiştir. Bu yaklaşım biçiminin tüm dünya insanları benimsendiği gün engellilerin sorunları minimuma inecektir.

3.5. Yaşlılar

Yaşlılık, insan yaşamındaki uzun yıllardan sonra gelen son evreyi belirtmek için kullanılmaktadır. Günümüzde pek çok ülkede bu evrenin başlangıcı 65 yaş olarak kabul edilmektedir. Ancak farklı toplumsal yapılarda, yaşlı bireylere ve yaşlılık evrelerine ilişkin

değişik algıların oluştuğu bilinmektedir. Taşdelen yaşlılığa bakış açısının toplumdan topluma farklılaştığını belirtirken aynı zamanda yaşlılığın toplumdaki değişim ve dönüşümlerden etkilendiğini ifade etmektedir (2017: 284). Konuyu netleştirebilecek olan örnek Tezcan tarafından yapılmıştır: Kabile toplumlarında kıt kaynaklar dolayısı ile avcılık yapamayacak olan ya da göç edemeyecek durumda olan yaşlıların terk edildiği bilinmektedir. Yerleşik tarım toplumlarında yaşlılar aile üzerinde otorite ve saygınlık sahibi bir konumda itibarlı bir statü kazanmışlardır (1982'den akt. Kalaycı ve Özkul, 2017: 91). Ancak sanayi devrimi ile toplum yapısında meydana gelen değişim yaşlıların statüsünü de etkilemiştir. Köyden kente göç artmış ve geleneksel aileden çekirdek aileye bir dönüşüm başlamıştır. Bu süreçte yaşlılar geleneksel toplumlarda sahip oldukları statülerini kaybetmişlerdir. Yaşlıların işlevselliğinin azalması ile yoksulluk ve bakım problemleri ortaya çıkmıştır. Böylece yaşlılar dezavantajlı gruplar arasında yer almaya başlamıştır. Toplumların yaşlılara muamelesi son dönemlerden itibaren toplumsal bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Zastrow, 2013: 639).

Dünya Sağlık Örgütü yaşlanmayı kronolojik olarak ele almış ve üç dönemde kategorize etmiştir:

- 65 - 74 yaş için genç yaşlılık,
- 75 - 84 yaş için yaşlılık,
- 85 yaş ve üstü ileri yaşlılık olarak ifade edilmektedir (Göz ve Erkan, 2008'den akt. Pehlivan, 2018: 5)

Yaşlılık pek çok fizyolojik, psikolojik ve çevresel boyuta sahiptir. Bu bağlamda yalnızca yaş ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Aynı yaş grubunda yer alan insanların aynı işlevsellik boyutunda olmaması bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca tarihsel sürece baktığımızda toplumların yaşam ve üretim biçimlerinin de yaşlılığın tanımlanmasında ve toplum içinde konumlanmasında önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda aynı yaş grubunda yer alan bir birey kabile toplumunda farklı, geleneksel tarım toplumunda farklı, endüstrileşmiş modern toplumda farklı biçimde tanımlanmakta, işlevselleştirilmekte (ya da işlevselliği elinden alınmakta) ve konumlandırılmaktadır. Dolayısı ile toplumsal ve çevresel faktörler de yaşlılığın ve yaşlıların tanımı için kritik önemdedir. Bugün liberal toplum düzeni içinde yaşlılık için 65 yaşın sınır olarak kabul edilmesi çalışma hayatının sona erdiği yaş olarak belirlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yani aktif olarak çalışmayan bireyler yaşlı olarak kabul edilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde sağlıklı beslenme, çalışma koşullarındaki iyileştirmeler, tıp alanındaki gelişmeler ile enfeksiyon hastalıklarına karşı koruyucu önlemlerin alınması, kronik hastalıkların kontrol altına alınması, hastalıklara ilişkin tedavi olanaklarının gelişmiş olması, bireylerin aktif ve sağlıklı yaşam konusunda bilinçlenmiş olmaları yaşam koşullarını değiştirmiş ve bireylerin beklenen yaşam süresi artmıştır. Modern toplumlarda yaşam süresinin artmış olması ve doğurganlık oranlarının azalması ile yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı artmaktadır. Oluşan bu yeni nüfus yapısı “yaşlı toplum” olarak tanımlanmaktadır (Kalaycı ve Özkul, 2017: 97).

Yukarıda belirtilen gelişmeler nedeni ile toplumların yaşlanma oranı artarak devam edecek gibi görünmektedir. TÜİK verilerine göre 2019 yılı itibariyle yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı 9.1'e yükselmiştir. Bir ülkedeki nüfusun yaşlı/genç olmasını belirleyen oran BM tarafından açıklanmıştır. Buna göre yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranını yüzde %8 ile %10 arasında olan ülkeler yaşlı, yüzde 10'un üzerinde olan ülkeler ise çok yaşlı olarak tanımlanmaktadır. Türkiye açısından duruma baktığımızda yaşlı nüfusa sahip bir ülke ile karşı karşıya olduğumuz görülmektedir (www.tuik.gov.tr).

Toplumda yaşlı nüfusun artması yaşlılara dair sorunları da görünür kılmıştır. Konuya dair araştırmalar yaşlıların yaşadığı sorunlara dair şu başlıkları ön plana çıkarmaktadır:

Yoksulluk, bakım, sağlık, beslenme, ulaşım, barınma, toplumsal statü kaybı, işlevsizleştirilme, istismar. Kapitalist toplum düzeni, üretim sürecinin bir parçası olan gençliği yüceltirken yaşlıları toplumdan dışlamaktadır. Bu süreçte bakımevleri, huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri çözüm olarak gündeme taşınmakla birlikte yaşlıların toplumsal açıdan işlevsel hale gelerek kendilerini gerçekleştirebilmeleri anlamında yeterli görülmemektedir. Bu sorunların yanı sıra Scharf ve Keating, yaşlıların yaşadıkları koşulları yansıtan beş sosyal dışlanma alanı sunmaktadırlar: maddi kaynaklardan dışlanma, sosyal ilişkilerden dışlanma, yurttaşlık faaliyetlerinden dışlanma, temel hizmetlerden dışlanma ve mahalle (komşuluk ilişkileri) dışlanması (2012: 163).

Yaşlılıkla ilgili olarak uluslararası örgütler, hükümetler ve STÖ'ler tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlılık ile ilgili çalışmalarının odak noktasında "sağlıklı yaşlanma" bulunmaktadır. WHO 2015-2030 yılları için öngörülerini bu kavram etrafında şekillendirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı yaşlanmayı, "ileri yaşlarda iyiliğe olanak tanıyacak yeteneğin geliştirilmesi ve sürdürülmesi süreci" olarak tanımlamaktadır. Bu yetenek, bireyin içsel kapasitesi, çevresel özellikleri ve bunların ikisi arasındaki etkileşimden oluşmaktadır. İçsel kapasite, bireyin kullanabileceği tüm zihinsel ve fiziksel kapasiteyi içerir: Yürüme, düşünme, görme, duyma ve hatırlama vb. Çevre ise ev, topluluk ve toplum arasındaki tüm faktörleri içerir: insanlar ve ilişkiler, tutumlar ve değerler, sağlık ve sosyal politika vb. İçsel kapasite ve işlevsel yeteneği destekleyen ve sürdüren ortamlarda yaşayabilmek sağlıklı yaşlanmanın anahtarı olarak belirtilmektedir.

Bu süreç şu yetenekleri içermektedir:

- Temel ihtiyaçlarını karşılamak
- Öğrenmek, gelişmek ve kararlar almak
- Mobil olmak
- İlişki kurmak ve sürdürmek
- Topluma katkıda bulunmak (<https://www.who.int/ageing/healthy-ageing/en/>).

Zastrow ise, yaşlılıkla ilgili olarak hazırlıkların emeklilik öncesinde gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sağlık, parasal durum, ilgi alanları ve hobiler, öz kimliğe dair farkındalık, geleceğe yönelik bakış açısı ve etkin problem çözümü yeteneği yaşlılık döneminde rahat edebilmek için gençlik döneminde dikkat edilebilecek alanlardan bazılarıdır (2013: 677).

3.6. LGBTİ Bireyler

Ekitli ve Çam'ın ifadesiyle lezbiyen, gay, biseksüel, transeksüel ve interseks (LGBTİ) bireyler düşünce, tutum ve davranış açısından toplumun belirlediği normallerin dışında çıktıkları için, toplumsal düzenin bozulmasını tehdit etmekle suçlanmaktadır. Bu tehdit algısı doğum, hastalık, yaşam ve hatta ölüm sürecinde bu bireyleri adaletsiz muameleye maruz bırakmaktadır (2017: 179). İnsan olmalarının gereği olarak hak ettiklerini alamamak bu gruba dezavantajlı bireyler arasına sokmaktadır.

Biyolojik olarak bakıldığında cinsiyet, kadın ve erkek olarak sınıflanan insan doğasını tanımlarken, bu sınıfların dışında toplumun kadın ve erkeklikle ilgili olarak bireylere yüklediği rolleri tanımlamak üzere toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Cinsiyet ile ilgili bir diğer kavram ise cinsel yönelimdir. Duygusal ve cinsel çekimi ifade eden bu kavram bireylerin yönetemediği bir kişilik özelliğine vurgu yapmaktadır. Üç cinsel yönelim tipi tanımlanmıştır: Karşı cins (heteroseksüelite), kendi cinsine (homoseksüelite: geylik/lezbiyenlik) ve her iki cinsiyete (biseksüelite) yönelik. Cinsel yönelim yerine "cinsel tercih" kavramı kullanılarak sürecin bireyin tercihinin sonucu olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu kullanım LGBTİ bireyler tarafından tepkiyle karşılanmaktadır.

Eşcinsellik farklı yerlerde ve zamanlarda semavi dinler tarafından ahlak dışı, devlet tarafından suç, psikoloji bilimince ise akıl hastalığı olarak tanımlanmıştır (Ügümü, 2017: 246).

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde eşcinsellik, 1973 yılına kadar bir hastalık ya da sapkınlık olarak görülmüş; ancak Amerikan Psikiyatri Birliği, zihinsel bir anormallik olmadığına karar verdikten sonra alternatif bir yaşam biçimi olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Lehrman, 2005'den akt. Kılıçaslan ve Akkuş, 2016: 30).

Suçlamaya ya da etiketlemeye yönelik farklı tanımlama/açıklama biçimleri LGBTİ bireylere karşı toplumsal bir etiketleme, marjinalleştirme ve dışlama sonucunu doğurmuştur. Bu toplumsal baskıların sonucu olarak LGBTİ bireyler cinsel yönelimlerini gizleyerek yaşamlarını sürdürmektedir. Aynı zamanda aileleri tarafından da dışlanarak yalnız bırakılmaktadır. İzole edilmenin yanısıra barınma, eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, kişisel güvenlik gibi alanlarda da sorunlar yaşamaktadırlar (Kılıçaslan ve Akkuş, 2016: 28).

LGBTİ bireyler farklı ortamlarda farklı şiddet türlerini (fiziksel, sözel, cinsel, ekonomik vb.) deneyimlemektedirler. Nefret suçu kavramının sık sık bu bireylere yönelik olarak işlenen suçlar bağlamında dile getirildiği görülmektedir. Nefret suçu, “failin din, dil, ırk, etnik köken, engelli olma, cinsiyet ve cinsel yönelime dair sahip olduğu önyargı ile bu özelliklerden birine sahip olduğunu bildiği veya varsaydığı bir diğer kişiye karşı gerçekleştirdiği suç” şeklinde tanımlanmaktadır (Rayburn ve diğ.'den akt. Demirbaş, 2017: 2698). Nefret suçlarında mağdura yönelik kişisel bir tanışıklık, husumet ya da nefret olmayabilir. Fail tanıdığı ya da tanımadığı bir kişiye karşı yalnızca mağdurun mensup olduğu grup dolayısı ile suç işleyebilir. Nefret suçları aslında mağdur nezdinde gruba yönelik işlenmekte ve suç aracılığı ile gruba mesaj verilmektedir (Demirbaş, age: 2699). Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere, birçok ülkede özel olarak ‘nefret suçları’ni düzenleyen kanunlar bulunmaktadır ancak Türkiye’de nefret suçlarına dair özel bir kanun bulunmamaktadır. Türk Ceza Kanununun 122. Maddesi 2014 yılında düzenlenerek başlığı “Nefret ve Ayrımcılık” olarak değiştirilmiştir. Ancak bu madde uluslararası belgelerde ya da farklı ülkelerde nefret suçuna dair kanunlarda belirtilen şekliyle nefret suçuna dair bir tanımlamayı içermemektedir. 2016 yılında Yargıtay 18. Dairesi tarafından yapılan değerlendirmede “TCK’nın 122. maddesinde nefret suçunun adı var, kendisi de cezası da yok” denilerek nefret suçuna dair kanuni durum ortaya koyulmuştur (www.hurriyet.com.tr).

Bir grup olarak değerlendirildiğinde LGBTİ bireyler için tanımlanan öncelikli sorunlar bunlardır ancak her LGBTİ bireyin kendi yaşamışlığı doğrultusunda farklı problemleri ve farklı destek ihtiyaçları bulunmaktadır. 1990’lı yıllardan itibaren LGBTİ bireylerin seslerini duyurma imkânları ve görünürlükleri artmıştır. Hemicins partnerlikleri ve evliliklerini kabul eden ülke sayısı artmıştır. LGBTİ bireylerin sorunlarının çözümüne ve sosyal entegrasyonuna yönelik hizmetler sosyal politika konusu olarak bakanlık düzeyinde ele alınmaktadır. ABD örneğine baktığımızda konuyla ilgili politika düzenlemesi ve uygulamaların Sağlık ve İnsani Hizmetler Departmanı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak ataerkil değerlerin ağırlığını koruduğu toplumlarda LGBTİ bireyler tanımlanan sorunları yaşamaya devam etmektedir (Kılıçaslan ve Akkuş, 2016: 31, 46). Türkiye’deki duruma baktığımızda LGBTİ bireylere karşı bir toplumsal kabulden söz etmek mümkün değildir. Aileleri tarafından desteklenen bireyler hayata tutunmaya çalışırken, aile desteği de bulamayanlar ekonomik olarak seks işçiliğine mahkum edilmekte ve yukarıda tanımlanan sorunları yaşamaya devam etmektedir. Sorunların çözümü noktasında ise bakanlık seviyesinde bir otorite bulunmadığı gibi konunun yalnızca sivil toplum örgütleri tarafından gündeme taşındığı görülmektedir.

Diğer dezavantajlı gruplarla ilgili konularda ve sosyal sorunlarda olduğu gibi bu konuda da iyileşmeyi sağlayacak olan ancak toplumsal bilincin artması ve gerekli algı dönüşümünün sağlanmasıdır. Günümüzde tüm dünyada artan toplumsal hareketler LGBTİ bireylerin medyada daha çok yer bulmaya başlamasını beraberinde getirmiştir. Ancak medyada her yer alış, temsil edilen grubu olumlu biçimde yansıtmayabilir. Kimi zaman medya metinleri ötekileştirmenin bir aracı olabilmektedir.

3.7. Mülteciler / Göçmenler

Mülteciler için farklı statü ve haklar, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) ile tanınmıştır. Bu sözleşme, “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi”yi mülteci olarak tanımlamaktadır.

Mülteciler, çatışma ve zulümden dolayı ülkelerinden kaçan insanlardır. Daver, mültecilerin bazı tehdit unsurlarının baskısıyla, fakat kendi arzularıyla ülkelerinin dışına çıktıklarını belirtmektedir (1953: 186). Buz; savaş, ayrımcılık vb. nedenlerle başka bir devlete sığınan mültecilerin yaşadıkları travmalar nedeniyle incinebilir durumda olduklarını ve özel ilgi gereksinimi olan gruplar arasında yer aldıklarını belirtmektedir (Buz, 2003: 55).

20. Yüzyıl, savaşlar (1. ve 2. Dünya Savaşları, ülkelerdeki iç savaşlar) ve sömürgeciliğin tasfiyesi gibi nedenlerle milyonlarca mültecinin ortaya çıktığı bir yüzyıl olarak tarihe geçerken bu yüzyılda mültecilere yönelik düzenleme çabalarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Uluslararası standartlar ve normlar belirlenmiştir (Buz, age: 56). Uluslararası hukuk bağlamında korunan mülteciler, “sınır dışı edilmemeli ya da hayatlarının veya özgürlüklerinin tehlikede olacağı koşullara geri dönmek durumunda bırakılmamalıdır” (<https://www.unhcr.org/tr/>).

Savaşlar, otoriter ve diktatoriyal rejimler mülteci sayısını artırırken, mülteci sayısı karşısında hükümetler tarafından alınan tedbirler de mültecilerin durumunu güçleştirmektedir (Daver, 1953: 185). Daver tarafından yaklaşık 70 yıl önce fotoğrafı çekilen bu manzaranın bugün hala geçerliliğini koruduğunu görüyoruz. Yine savaşlar, katı yönetimler insanları göçe zorlamakta ve diğer ülkeler tarafından alınan tedbirler durumun vahametini artırmaktadır.

Mültecilik başlığı altında sığınmacı/mülteci kavramsallaştırmalarının açıklanması gerekmektedir. Buz'un ifadesi ile “Sığınmacı, zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğundan, diğer bir devletten ikamet ya da koruma isteyen, ancak henüz isteği kabul edilememiş kişi iken, mülteci bu iddiası kabul edilen kişidir” (2003: 57).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olurken, “coğrafi sınırlama” şerhi koymuş ve bu sınırlamayı günümüze kadar da korumuştur. Buna göre Türkiye, yalnızca Avrupa ülkelerinden gelip Türkiye'ye sığınanlara mülteci statüsü vermektedir. “Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişilere ‘şartlı mülteci’ statüsü verilmektedir”. Şartlı mülteciler, üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalabilmektedir (www.goc.gov.tr).

Türkiye, çevresindeki ülkelerde yaşanan savaş (İran-İrak Savaşı) ya da iş savaşlar nedeniyle mülteciler için önemli bir liman olmuştur. Yakın tarihimizin tüm dünyada en bilinen örneği Suriye iç savaşı sonrasında ülkesini terk etmek durumunda kalan mültecilerdir. 2011 yılından itibaren ülkelerindeki iç savaştan kaçan Suriyeliler sığınma hakkı talebi ile Türkiye'ye göç etmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 7 Şubat 2019 tarihi itibarıyla 3 milyon 644 bin 342 kişinin geçici koruma altına alındığını bildirmiştir (multeciler.org.tr).

Mülteciler daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için ülkelerinden ayrılmakla birlikte gittikleri ülkelerde de pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar barınma, güvenlik, beslenme, sağlık, yasal statü, istihdam, eğitim ve entegrasyon gibi alanlarda sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi dezavantajlı nüfus grupları savaş ve göç gibi olumsuzluklardan daha fazla etkilenmekte ve daha fazla mağdur duruma düşmektedir. Mülteci kadınların cinsel şiddet, sağlık ve doğum kontrolü konularında yaşadıkları sorunların yanısıra kumalık ve çocuk yaşta evlilikler de kadınlar ve

çocukları bir kez daha mağdur etmektedir. Sığınmacı ailelerin ekonomik durumlarından ötürü çok sayıda kız çocuğu erken yaşlarda evliliğe zorlanmaktadır. Yine daha iyi bir yaşam umuduyla AB ülkelerine ulaşmaya çalışırken kazalar ve ölümler yaşanmakta, kimi sığınmacılar ise dolandırılmaktadır (Aktaş, 2018). Ayrıca ülkelerinden ayrılma sürecinde aile üyelerinden ayrılma, yakınlarını kaybetme, kendi ülkelerinde mevcut olan sosyal rollerin değişimi ya da kaybı, toplum desteğinin kaybı, önceki normların değişimi (alışkanlıklar, gelenekler vb.) de mültecilerin sorun yaşadığı diğer konulardır (Buz, 2003: 57).

Mülteciler için bir diğer sorun noktası ise sığındıkları ülke vatandaşlarının gözündeki konumlarıdır. Örneğin Suriyeli mülteciler, savaş durumunda ülkelerini bırakıp kaçtıkları, Türkiye'nin imkanlarını kullandıkları ya da suç unsuru olarak görüldükleri için problemler yaşamaktadırlar. Bu bağlamda Gaziantep ve Kilis illerinde Suriyeli sığınmacılara yönelik saldırı haberleri zaman zaman medyada yer almaktadır. Bu durum sosyal olarak dışlanmalarına neden olmaktadır.

Mülteciler topluma entegrasyonu gereken dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler, hükümetler ve sivil toplum örgütleri şartların mülteciler lehine iyileştirilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlara destek olabilecek önemli bir mekanizma medyadır. Mevcut araştırmalar medyanın mültecileri göç etmek zorunda kalan yoksul ve yardıma muhtaç pozisyonundaki kişiler olarak sunarken bir yandan da toplum güvenliği ve ülke ekonomisi için bir tehdit olarak ön plana çıkardığını göstermektedir. Bu temalar dramatik ve çarpıcı görsellerle desteklenerek sunulmaktadır

4. SOSYAL DIŞLANMA / ÖTEKİLEŞTİRME

Toplumsal yaşamdaki karşılığı tarihsel olarak çok eski dönemlere dayandırılan sosyal dışlanma kavramı, ilk kez 1974 yılında Fransa'da Rene Lenoir tarafından kullanılmıştır. Leonir, kavramı sosyal açıdan uyumsuz olarak görülen fizyolojik ve psikolojik engellileri, yaşlıları, uyuşturucu madde bağımlılarını, suçluları ve intihara eğilimli bireyleri tanımlamak üzere kullanmıştır (Saith, 2001'den akt. Güler, 2014: 4). Cılga, sosyal dışlanmayı; merkez ülkelerdeki yapısal bunalımı aşma çabası olarak ortaya çıkan ekonomik, siyasal ve sosyal politikaların sonucunda ortaya çıkan eşitsizlikler ve adaletsizlikler dünyasında haksızlığa uğrayanların tanımlandığı kavram olarak açıklamıştır. Günümüze kadar geçen süreç içerisinde kavramın kapsamı genişlemiş ve sosyal dışlanmaya maruz kalanlar artarak şu kesimleri de içermeye başlamıştır: Engelliler, evsizler, kimsesizler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, işsizler, eğitim düzeyi düşük ve kalifiye olmayan işgücü, düşük gelirliler, madde bağımlıları, çalışan çocuklar, sokak çocukları, insan ticareti mağdurları, kayıt dışı çalışanlar, göçmenler, sosyal haklardan yararlanamayanlar ve el sanatkarları (Cılga, 2009: 8-9).

Adaman ve Keyder, sosyal dışlanmanın tanımında, kavramın çok boyutlu yapısını göz önünde bulunduran Avrupa Komisyonu ifadelerini kullanmayı tercih etmişlerdir: “Sosyal dışlanma, kişilerin—yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla—toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkanlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla da bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alınmasında kontrolü elinde tutmaktan aciz hisseder” (2006: 6).

Sosyal dışlanmanın çok boyutlu yapısını gözler önüne seren bir diğer açıklama ise bireyin dahil olduğu sistemlerin başarısızlığını vurgulayan Berghman tarafından yapılmıştır. Berghman, sosyal dışlanmanın belirtilen sistemlerden bir veya daha fazlasının başarısızlığı

açısından anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir: • sivil entegrasyonu teşvik eden demokratik ve yasal sistem; • ekonomik entegrasyonu teşvik eden işgücü piyasası; • sosyal entegrasyon olarak adlandırılabilir şeyleri teşvik eden refah devlet sistemi; ve • kişisel entegrasyonu teşvik eden aile ve toplum sistemi (akt. Morris ve diğ, 2009: 7).

İlk kez Fransa'da kullanılan sosyal dışlanma kavramının yaygınlaşma sürecinde Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşların (ILO, UNDP vb.) çalışmaları etkili olmuştur. Bugün Avrupa'da 120 milyondan fazla kişinin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Bu sayı, Avrupa nüfusunun yüzde 24'üne karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle Avrupa'da her 4 kişiden 1'i sosyal dışlanma konusunda sınırdadır (www.ec.europa.eu). Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde durumun daha kötü olduğunu tahmin etmek zor değil. Dolayısı ile sosyal dışlanma, bugün bütün dünyayı ilgilendiren bir sorun olarak gündemdedir. Levitas ve diğ, sosyal dışlanmanın bireylerin yaşam kalitesini ve bir bütün olarak toplumsal eşitliği ve uyumu etkilediğini belirtmektedir (akt. Heslop ve Emerson 2017: 185).

Sosyal dışlanma, ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları olan dinamik bir süreçtir. Ekonomik boyutuna bakıldığında toplumdaki belirli kesimlerin toplumsal bütünü ve sermaye birikim sürecinin dışında kaldığı ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıya rağmen bu büyümeden adil ölçülerde yararlanmadığı görülmektedir (Burchardt, 2002'den akt. Doğan, 2014: 137). Sosyal katılımdan yoksunluk, sosyal dışlanmanın bir diğer boyutudur. Birey ya da gruplar çeşitli nedenlerin sonucu olarak tamamen ya da kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışında kalmakta ve bu toplumdaki yurttaşlığa ilişkin üretim, tüketim, tasarruf, siyasal ve sosyal yönlü eylemlerin dışında kalmaktadır (Sapancalı, 2005'ten akt. Doğan, 2014: 138). Sosyal dışlanmanın siyasal boyutu ise, birey ya da grupların her türlü örgütlenmelerden ve karar verme mekanizmalarından uzak kalmasını ve vatandaşlık haklarına erişememelerini içermektedir (Beall ve Piron, 2005'ten akt. Doğan, 2014: 140).

Sosyal dışlanma kavramına ilişkin olarak dayanışmacı, liberal ve sosyal demokrat yaklaşımlardan söz edilebilir. Dayanışmacı yaklaşım, Durkheimci bir perspektif ile bireyin toplumla olan kültürel, ahlaki ve sosyal bağlarının kopması olarak tanımlanmaktadır. Liberal yaklaşım ise sosyal dışlanmayı, dışlanan bireyin suçu olarak görmektedir. Vasıfsız olan birey piyasa kaynaklarını etkin bir şekilde kullanamamakta ve sosyal dışlanmanın aktörü haline gelmektedir. Sosyal demokrat yaklaşım ise, sosyal dışlanmayı, sınıf temsili üzerinden açıklamaktadır (Özdemir, 2008: 74). Yücesan, bu yaklaşımların ortak bir değerlendirmesi ışığında sosyal dışlanma kavramı ile ilgili olarak aşağıdaki özellikleri sıralamaktadır:

- Sosyal dışlanma, sınıf kavramını toplumsal analizlerin dışına itmektedir.
- Sosyal dışlanma, sınıfı yok saydıktan sonra, toplumu “sosyal dışlanmışlar” ve “sosyal dışlanmamışlar” olarak açıklama peşindedir.
- Sosyal dışlanma, bölüşüm ilişkilerini sorgulamaya engel bir yaklaşımdır.
- Sosyal dışlanma, bölüşüm sorunu üzerine oturan yoksulluk kavramının reddidir.
- Sosyal dışlanma ile, Avrupa toplum modeli ve Avrupa'nın sosyal demokrasi geçmişi görünmez kılınmaktadır.
- Sosyal dışlanma, işçi sınıfının önemli bir bölümüne “sosyal dışlanmış”lar olarak seslenirken; onların kendi sözlerini, ifadelerini ve kültürlerini yok saymaktadır” (agy: 74-78).

Çok boyutlu yapısından dolayı sosyal dışlanmayı tek bir nedenle bağlantılandırmak doğru değildir. Küresel ya da yerel düzeyde; ekonomik, siyasal ve sosyal yapılarda bulunan farklı nedenler sosyal dışlanmanın yaşanmasına neden olabilir (Doğan, 2014: 133).

Sosyal dışlanmanın boyutlarından biri olarak ötekileştirme kavramı da önem taşımaktadır. Toplumsal yapı içerisinde kendini “biz” olarak tanımlayanların değerleriyle

yargılanarak “öteki” olarak tanımlanan; toplumsal normlara dahil olamayan birey ya da gruplar bulunmaktadır. Gölcü ve Dağlı, bir kavram olarak “öteki”ni ben veya bizden farklı olarak tanımlanan, insanların kendi kimliğini oluşturduğu, önyargıların ve ayrımcılığın bir arada görüldüğü bütüncül bir süreç şeklinde tanımlamaktadır (2017: 15).

“Biz” ve “öteki” tanımlaması “biz” olabilenler tarafından yapıldığı için ötekiler, “toplumun eksik, bozuk, sorun çıkartan kesimleri” olarak negatif özellikleriyle resmedilmekte, değersizleştirilmekte ve marjinaler olarak bir çerçeve içine alınıp sunulmaktadır (Kılıç, 2011: 147-148). Bu ötekileştirme sürecinin karar vericileri “biz”e dahil olabilenler iken, bunun dışında kalan ve genel kabulden dışlanan herkes “öteki” olur. Bauman’ın ifadesiyle kimlik inşasında “biz” iyi özelliklerden oluşurken, “biz” in dışında kalan her grup kötü özellikleri üzerinden tanımlanan “onlar”dır ve “onlar” yabancılaştırılarak ötekileştirilir (Bauman 2009’dan akt. Gölcü ve Dağlı, 2017: 15-16). Bu dışlanma ve ötekileştirme, kriminalize etmeye (Whitehead, 2018: 25-45) ve ayrımcılığa (Kiepal ve diğ. 2012: 138) kadar varmaktadır. Kiepal ve diğ. ise sosyal dışlanma sürecinin olumsuz bir diğer boyutuna dikkat çekmektedir: Konuya ilişkin veriler dezavantajlı grupların kaybolduğu bildirilen insanlar arasında sayısal olarak fazla olduğu göstermektedir. Kiepal ve diğ.’e göre kayıp bireyleri sosyal dışlanma kavramıyla ilişkilendirmek sosyal ve ekonomik dezavantajların doğrudan ya da dolaylı olarak insanların yok olmasına sebep olabileceğini göstermektedir (2012: 137).

Toplumsal dışlanmaya maruz kalan yoksullar, kadınlar, eşcinseller, göçmenler vb. ötekileştirilenlerdir. Bu dışlanmışlıkları, ötekileştirilmişlikleri ve hayatın dışında kalmışlıkları nedeniyle dezavantajlı/hassas/kırılgan olarak tanımlanan bu bireyler ya da gruplar güçlendirilerek topluma dahil edilmeye çalışılmaktadır. Ancak Lister bu tanımlamanın bile “onlar”ın bakış açısından topluma entegrasyon yerine ötekileştirmeye katkıda bulunabildiğinin altını çizmektedir (akt. Brown, 2015: 147). Bu görüş, Valdivia’nın ötekileştirmeyenin bir strateji olduğu yönündeki iddiasını destekler niteliktedir. Valdivia, ötekileştirmenin bireyleri ve grupları sosyal olarak yapılandırılmış kategorilere ayırarak ve onları farklılaştırarak ana akımları güçlendiren bir strateji olduğunu belirtmektedir (2016: 133).

Tanımlamaların dahi bir strateji ve ötekileştirme aracı olarak görüldüğü bu yapı içindeki çözüm arayışları da sosyal sorunların yapısal nedenlerinin uzağında, geçici ve yüzeysel olmanın ötesine geçememektedir.

5. SONUÇ

Sosyal sorunlar ırk, din, cinsiyet, yaş, gelir seviyesi gibi nedenlerle insanların toplumsal eşitsizliklere maruz kalmalarına neden olmaktadır. Toplumsal haklara ve hizmetlere erişim noktasında sorun yaşadıkları için dezavantajlı olarak tanımlanan bu bireylerin topluma entegrasyonu açısından daha tehlikeli olan ise “sosyal açıdan uyumsuz” görülerek toplumun dışında bırakılmalarıdır.

Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan ve 21. Yüzyıl için geçerliliğini koruyan sosyal sorunların bir kısmı zaten liberal ekonomik yapılanmanın sonuçlarıdır, bazıları ise liberal ekonomi ile derinleşmiştir. Bugün ekonomik anlamdaki güç sahipleri sosyal sorunların tanımlanmasına ya da çözümüne dair çerçeveyi çizerken, mevcut yapıya zarar vermeyecek sınırlar içinde hareket etmektedir. Mevcut tabloda sosyal sorunlara dair yapısal nedenlerin incelenmediği, anlık ve geçici çözümler üretildiği görülmektedir. Bu yaklaşım ise sosyal sorunlar için gerçek anlamda çözüm üretmekten ziyade yatıştırıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu çözümsüzlük sürecinin önemli bir adımı ise sosyal sorunları yaşayanların ekonomik, sosyal ve siyasal yönden toplumun dışında bırakılmalarıdır. Toplumsal yapı içerisinde biz/öteki ayrımı ile “öteki” olarak tanımlanan dezavantajlı grupların hayatlarını dönüştürme gücü de ellerinden alınmaktadır. Böylece bu gruplar mevcut ekonomik ve toplumsal yapı için tamamen etkisiz hale gelmektedir. Farklı disiplinler bu kesimlerin yaşadığı sorunlara dair çözüm arayışında olsa da liberal ekonominin kurduğu yapı kendi sınırlarını korumayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, F. ve KEYDER, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu*. İnternet Adresi: <http://ec.europa.eu/>
- AKTAŞ, M. (2018). Türkiye’deki Suriyeliler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 129-154.
- ASOY, E. (2018). Toplumsal Cinsiyet Ayrımı Ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Oyun Teorisi Modeli: Cam Tavanın Kırıldığı Oyun Dengesi. *Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2-2 (2018): 85-95.
- AYYILDIZ, M. T. (2018). *Engellilerin İstihdam Sorunlarına Yönelik Kamu Politikaları* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- BAK, G. (2017). 1980’li Yıllardan Günümüze Türk Yazılı Basınında Çocuk
- BARIŞ, İ. (2009). Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri. *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 39: 87-114.
- BELLO, W. & MALIG, M. (2008), “Küreselleşme Projesinin Krizi ve George W. Bush’un Yeni Ekonomisi”, A. V. Freeman (Der.) içinde, *Küreselleşmenin Krizi*, Yordam Kitap: 108-123.
- BROWN, K. (2015). Vulnerability and young people, Bristol University Press; Policy Press
- BUĞRA, A. (2016). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUĞRA, A. ve KEYDER, Ç. (2015). *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BURCU, E. (2011). Türkiye’de Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 28, sayı 1: 37-54.
- BUZ, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış, *Aile ve Toplum*, 2 (6): 55-61.
- CILGA, İ. (2009). Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin Dışlanması ve Öngörüler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 20, Sayı 2: 7-26*.
- ÇARKÇI, Ş. (2011). *Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇOBAN, A. İ. ve diğ. (2018). Sosyal Hizmet ve Sosyal Gelişim İçin Global Ajanda: Felsefesi, Gelişimi, Kapsamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 29, Sayı 2: 292-306*.
- DAVER, B. (1953). İnsan Hakları ve Mülteciler Meselesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 8 (01): 185-199.
- DEMİRBAŞ, T. (2017). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan*, C. 19, Özel Sayı: 2693-2701.
- DOĞAN, İ. (2014). Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlaklık ve Çok Boyutluluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 66-67 –1-2: 127-157.
- DUMANLI, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, Ankara: DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Uzmanlık Tezleri Yayın No: DPT: 2449.
- ECEVİT, Y. (2003), Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?. *C.Ü Tıp Fakültesi Dergisi*, 2003 Özel Eki: s.83-88.

- EKİTLİ, G. B. ve ÇAM, O. (2017). Bakım Sürecinde Zorlandığımız Alan LGBTİ'ye Yönelik Bir Gözden Geçirme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(3):179-187.
- GENÇ, Y. (2015). Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 15, Sayı: 35/2 (Ek): 65-92.
- GÖLCÜ, A. ve DAĞLI, A. (2017), Haber Söyleminde 'Öteki'yi Aramak: Suriyeli Mülteciler Örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 28:11-38.
- GÜLER, M. A. (2014). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya Ve Amerika Birleşik Devletleri Örnekleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HESLOP, P. & EMERSON, E. (2017). A worsening picture: poverty and social exclusion and disabled people. E. Dermott & G. Main (Ed), *Poverty and social exclusion in the UK: Vol. 1*, Bristol University Press; Policy Press: 173-192.
- IFE, J. (2017). *İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Nika Yayınları.
- İŞİK, O. ve PINARCIOĞLU, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İNSEL, A. (2001), İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri. *Toplum ve Bilim*, , 89: 62-72.
- İNSEL, A. (2005), *Yoksulluk, Dışlanma ve STK'lar*. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/inselestd_6.pdf , Erişim Tarihi: 07.03.2020.
- KALAYCI, I. ve ÖZKUL, M. (2017). Geleneksel Kalabilsem Modern Olabilsem: Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18: 90-110.
- KAUDER, B. & POTRAFKE, N. (2015). Globalization and social justice in OECD countries. *Review of World Economics / Weltwirtschaftliches Archiv*, 151 (2): 353-37.
- KAYA, Y. (2014). Türkiye Ekonomisinin Dönüşümleri Işığında Tabakalaşma. L. Sunar (Ed), *Türkiye'de Toplumsal Değişim*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s:155-176.
- KAYLI, D. Ş. ve ŞAHİN, F. (2016). *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*. Ankara: Nika Yayınevi.
- KILIÇASLAN, S. C. ve AKKUŞ, P. (2016). Türkiye'de Heteropatriarkal Sistem Baskısı Altında LGBTİ'lerin Sosyal Hizmet İhtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*.14 Sayı.56: 28-54
- KILIÇ, D. (2011). Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1: 143-169.
- KIEPAL ve diğ. (2012). Missing Persons and Social Exclusion. *The Canadian Journal of Sociology*. 37 (2): 137-168.
- KURNAZ, Ş. A. (2007). Çocuk Yoksulluğu. *Aile ve Toplum*, Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 12: 47-55.
- KÜÇÜKALİ, A. (2014). Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1: 59-86.
- MORRIS, K. ve diğ. (2009). *Children, families and social exclusion*. Bristol University Press; Policy Press Stable

- ÖZAYDINLIK, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 14 Sayı: 33: 93-112.
- ÖZDEMİR, G. Y. (2008). AB Sosyal Politikasının Kavramlarını Yeniden Düşünmek: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma Üzerine Notlar. *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt: 3, Sayı: 7: 61-85.
- ÖZTABAK, M.Ü. (2017). Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 9: 355-375.
- ÖZTÜRK, M. (2011). *Türkiye'de Engelli Gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları.
- PARRILLO, V. N. (2008). *Encyclopedia of Social Problems*. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc.
- PEHLİVAN, M. (2018). Yaşlılıkta Yoksulluk ve Yalnızlık İlişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- PEYROT, M. and BURNS, S. L. (2010). *New Approaches to Social Problems Treatment* (Vol. 1st ed). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- PIERSON, J. (2011). *Understanding Social Work: History and Context*. Glasgow: Open University Press.
- SCHARF, T. & KEATING, N. (2012). *From exclusion to inclusion in old age*. Bristol University Press; Policy Press
- SEYYAR, A., (2003), Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (edts.), Yoksulluk Sempozyumu, (38-69), Cilt I, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- SMITH, D. A. (2001) Globalization and Social Problems, *Social Problems*, 48, (4) Oxford University Press: 429-434.
- SOYSEÇKİN, İ. S. (2016). Balance between Work and Family Life: Middle Class Working Mothers in Turkey. *Fe Dergi* 8, no. 1:130-143.
- ŞEKER, S. D. (2008), *Türkiye'de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi.
- ŞENSES, F. (2002), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TALAS, C. (1997). *Toplumsal Politika*. 5. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi.
- TAŞDELEN, M. Ç. (2017). Tüketim Kültürüne Alternatif Bir Bakış: Yaşlılık Değerinin Tüketimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 49: 283-294.
- TERKAN, B. (2014). Yazılı Basında Kadın İmajı. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2 (4), 149-167.
- UÇAR, C. (2011), *Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- VALDIVIA, A. N. (2016). Othering. L. Ouellette & J. Gray (Ed), *Keywords for Media Studies*, NYU Press: 133-134.
- WHITEHEAD, P. (2018). *Demonising the Other*, Bristol University Press; Policy Press
- YILDIRIM, İ. ve diğ. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Konusundaki Farkındalığın Belirlenmesine Yönelik Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 37-46.

ZASTROW, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

http://www.goc.gov.tr/icerik3/sartli-multeci_409_546_550, Erişim Tarihi: 05.04.2020.

<https://www.haberturk.com/26-milyarderin-serveti-38-milyar-insanin-servetine-esitlendi-2298559-ekonomi>, Erişim Tarihi: 31.03.2020.

[https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf), Erişim Tarihi: 28.03.2020.

http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2014/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html, Erişim Tarihi: 04.04.2020.

http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-_nsanigelime-endeksinde-64--oldu0.html, Erişim Tarihi: 07.02.2019.

<https://www.who.int/ageing/healthy-ageing/en/>, Erişim Tarihi: 04.03.2020.

https://www.who.int/gho/women_and_health/violence/en/, Erişim Tarihi: 28.03.2020.